

kdy je zpochybněna samozřejmost stávajících identit, dochází i k rekonstrukci těchto symbolických světů, a tedy i k rekonstrukci značné části sociální reality.

Vydání *Sociálních konstrukcí reality* vzbudilo u odborné veřejnosti velký zájem a svým způsobem odstartovalo vlnu zájmu o fenomenologickou sociologii vůbec. Vedle Bergerem a Luckmannem takto chápané sociologie vědění jde o rozvíjení tradice fenomenologické sociologie v rámci kognitivní sociologie (Aaron Cicourel: *Cognitive Sociology. Language and Meaning in Social Interaction*, 1973) nebo etnometodologie (Harold Garfinkel: *Studies in Ethnomethodology*, 1967). V etnometodologii se již dostává fenomenologická sociologie na empirickou rovinu, byť ani Berger s Luckmannem nechápali své počínání jako od zkušenosti odpoutané teoretizování. V té době se však již cesty autorské dvojice rozcházejí.

Luckmann přijímá v roce 1965 nabídku místa na katedře sociologie na Goethe-Universität ve Frankfurtu nad Mohanem, o pět let později odchází na Universität Konstanz, kde působí jako emeritní profesor dodnes. Kodkazu svého učitele Alfreda Schutze se vrací ještě knihou *Strukturen der Lebenswelt* (1975), kterou připraví k vydání na základě fragmentů Schutzeho textů a dochovaných poznámek, a později, již v Konstanci, spravuje Schützův archiv.

Berger vydrží na New School for Social Research až do roku 1970, tam také získává profesuru. Následujících deset let přednáší na

Rutgers University v New Jersey, od roku 1979 až dodnes působí v Bostonu (1979-1981: Boston College, od roku 1981 Boston University, od roku 1985 jako ředitel Institute for the Study of Economic Culture).

V závěru recenzované knihy autoři píší, že teoretické závěry této studie se dají mj. bezprostředně uplatnit např. v sociologii náboženství. Právě postavení náboženství v moderní společnosti je vedle sdílené fenomenologické orientace dalším tématem, kterým se autoři, byť již každý sám, zabývají. U Luckmanna zmiňme alespoň *Invisible Religion* (1967) nebo *Das Problem der Religion in der Modernen Gesellschaft* (1978), v případě Bergera pak především *The Sacred Canopy* (1967), v Británii publikovanou pod názvem *The Social Reality of Religion* (1969), knihu, která vznikala ve stejné době jako *Sociální konstrukce reality* a která je psaná ve stejné teoretické perspektivě a stylistice. V jejích prvních dvou kapitolách nacházíme přímou aplikaci teoretických východisek obsažených v recenzované knize. Z tohoto hlediska je možné *The Sacred Canopy* považovat za volně rozvedení úvah publikovaných v *Sociálních konstrukcích reality*. Z řady dalších Bergerových knih majících vazbu na sociologii náboženství lze uvést ještě *A Rumor of Angels* (1986) nebo *A Far Glory. The Quest for Faith in an Age of Credulity* (1993, česky 1997). Autorsky se dvojice Berger-Luckmann schází ještě několikrát, ale to již pouze při psaní kratších statí.

Jakub Grygar

Jaroslav Kiliás: *Narodowość jako problem naukowy (Naród w socjologii czeskiej okresu międzywojennego)*

Warszawa, Wydawnictwo naukowe Scholar 2000, 148 s.

Mladý polský sociolog a vynikající znalec dějin československé sociologie Jaroslav Kiliás (z Varšavské univerzity) předkládá druhou velkou práci o „české sociologii národa“: po masarykovské monografii *Naród i idea narodowa: nacjonalizm T. G. Masaryka*, která již byla příznivě recenzována Janem Sedláčkem v *Sociologickém časopisu* (1999), je to práce o

„sociologii národa První republiky“, o období údajně „zlatého věku české sociologie“ (tak praví tradovaná legenda) a o jeho nejvýznamnějších postavách – Masarykovi, Chalupném, Bláhovi, Rádlovi, J. L. Fischerovi. Svým tématem tak tvoří pozoruhodný pendant ke knize Włodzimierze Winclawského *Lud, naród, socjologia: Studium o genezie socjologii slowackiej* (Toruň, 1991), jejímž tematickým středem je „idea národa v sociologii slovenské“ a ústřední postavou „klasik“ slovenské sociologie Anton Štefánek.

Kiliás je dnes historikům české sociologie dobře znám. Jsou totiž nepřehlédnutelné čtyři

obecné znaky jeho práce s „českou sociologickou materií“, totiž:

1. naprosto *suverénní znalost pramenů*, knižních, časopiseckých, archivních, rukopisných, pramenů primárních (důsledně) i sekundárních (téměř v úplnosti);
2. *nadhled mladé generace*, která není spoutána svazující úctou k tradici, Kiliias sám je však věcně zdvořilý, i když striktně kritický;
3. *odstup „cizince“*, který ale dokonale zná české mýty, nebojí se jich však a rozhodně je nehodlá respektovat nebo naopak zamlčovat (či dokonce se na dějiny české sociologie dívat jejich optikou, jak se pohříchu občas stává);
4. *perfekcionismus* v nejlepším slova smyslu – Kiliias zná dokonale český jazyk včetně jeho významových nuancí, cituje přesně, materiálově téma vyčerpává tak říkajíc až na dno.

A navíc je jemně ironický, což zatvrzelému českému nacionalistovi může být nepříjemné, ale četbu Kiliiasových textů to činí atraktivnější a příjemnější: ono totiž samo téma „česká sociologie“ příliš atraktivní není. Díky Kiliiasovu peru se však mění v docela zajímavý příběh, který s užitkem může vyslechnout i Čech leččehos z dějin českého myšlení znalý. Kiliiasova ironická distance se jevila hned v původním názvu knihy – *Jazyk českého lva*. Sám jsem podlehl podivu, kdeže se u Kiliiasu bere ten obrozenecký patos – „jazyk českého lva“? Dlužno dojít až na stranu 57, abychom našli citát z Ferdinanda Peroutky, který volá – „není přece nutno, aby každé místo na našem těle a naší duši bylo olíznuto jazykem českého lva...“

Tato inteligentní distance je příznačným znakem badatelského usilování Jaroslava Kiliiasa, který – plně pohroužen do české mentality a materie duchovnědné i jiné – zůstává přece jen „objektivním“ badatelem a věcným, zdrženlivým, byť kritickým soudcem.

Celá kniha je vlastně kombinací dvou výkladových poloh:

1. obecné, na níž Kiliias vysvětluje koncepční *celky* jednotlivých autorských přístupů (tedy teoretický kontext, do něhož je téma národa u autora vkomponováno), a
2. specifické, na níž se vysvětluje jednak vlastní osobité pojetí tématu u jednotlivých hlav-

ních autorů, jednak širší kontext (sociální a sociologický), do něhož je situováno.

Kiliiasova kniha se tak – vedle analyticko-kritické funkce monografické – současně stává *informovaným a kvalifikovaným průvodcem po dějinách české sociologie*, přesněji – její druhé vývojové etapy (budeme-li za první etapu pokládat období konstituce 1884-1920 a za třetí etapu období rekonstituce a redefinice v letech 1945-1989). Tato kombinace speciálního tématu a obecného historiograficko-sociologického přehledu se může zdát až příliš ambiciózní. Je ostatně pravda, že někde rekapitulace kontextu jde možná rozsahově příliš daleko – povaha české sociologie však takový přístup umožňuje a výklad specificky českého tématu nečeskému vědeckému publiku jej dokonce vyžaduje.

Knihla sama se dělí (fakticky, zčásti i formálně) do pěti částí:

- obecné uvedení do tématu (role „tématu národa“ v české sociologii a v českém myšlení obecně);
  - Masaryk jako „sociolog národa“ (zde Kiliias explicitě volí odlišný úhel pohledu, než jakého použil ve své masarykovské knize, totiž téma národa jako součást Masarykovy obecné koncepce);
  - spor o český národní charakter (F. Peroutka, F. V. Krejčí, O. Vočadlo, J. Mahen, V. Mathesius a konečně E. Chalupný);
  - diskuse o Rádlově pojetí národa (zejména spor s A. Boháčem);
  - pojetí národa v sociologii I. A. Bláhy.
- Je samozřejmě nekorektní zkoumat, co v práci chybí, poznamenám pouze, že postrádám jedno téma a jednu osobnost – spor o smysl českých dějin (zde měl autor výrazněji odkázat na kapitulu *Filozofia dziejów czeskich* ze své první monografie o Masarykovi, případně stručně rekapitulovat její obsah) a osobnost *Josefa Ludvíka Fischera*. Fischer byl po mém soudu osobnost většího formátu i významu než Bláha a Chalupný (o Královi či Foustkovi arcit' ani nemluvě) a jeho přístup k otázce národa a nacionalismu je živější, *nota bene* kontextově zajímavější (jeho „filozofie skladebná“ je obecnou sociologickou teorií *par excellence*). Jinou koncepční, ale ani faktografickou chybu jsem nenalezl ani jedinou.

Snad jeden detail – Kiliias používá v polštině běžného a oblíbeného (v češtině výjimečného) „opisového pojmenování“ – Masaryk = pražský filozof, autor *České otázky* atd., Bláha = brněnský sociolog, autor *Sociologie intelligence* apod. Tato „metaforika“ v jednom případě trochu selhala. Když Kiliias věcně správně a dokonce záslužně připomíná Jiřího Mahena (podobně pro českou sociologii znovuoobjevuje Viléma Mathesia), volí jako „opis“ – „dramaturg“. Čech takovému odkazu nerozumí vcelku právem: Mahen byl dramaturgem brněnského divadla dva roky (1918-1920), je však znám jako spisovatel (zejména oblíbené *Rybářské knížky*), dramatik a redaktor *Lidových novin*.

Postupují-li Kiliiasovým textem, pak nemohu nepostihnout jeho kritický přístup k Masarykovu dílu, který se však liší od „českého kriticismu“ tím, že není kontaminován politickým zaujetím či dokonce předsudkem. Ale i tak – Kiliiasovo pojetí Masaryka, jakkoliv kritické – nakonec představuje Masaryka jako myslitelský *typus*, který stojí za to, aby byl vzat v úvahu velice vážně. o mi chybí, je aspoň zmínka o analýzách Masaryka, které byly provedeny mimo český kontext (anglická práce Zemanova, Giddensova edice *Sebevraždy*, v poslední době americký výbor s Wolffovým komentářem *The Constructive Sociology*, kde je také kapitola o národu). Ostatně obecně je zajímavé, že Kiliias poměrně málo pracuje s jinou než českou a polskou literaturou, ačkoliv její znalost je patrná z každé stránky – snad v budoucí obecné studii o národu a nacionalismu, kterou připravuje, tuto znalost zhodnotí. Vztaheno však k českému kontextu nutně chybí být jen zmínka (nevím, kam ji „strukturně“ situovat) o Arnoštu (Ernestu) Gellnerovi, který je samozřejmě pokládán i v Polsku za sociologa britského – jeho „obsese“ tématem národa byla totiž nejen židovská a kulturně antropologická, ale taky česká: Gellner byl původem z Čech, většinu života působil v Británii, ale závěr života prožil v Praze.

U Rádlů pak postrádám aspoň odkaz na dvě (jediné) monografie o něm (zůstal tak na okraji českého myšlení, byť neprávem, jak dokládá Kiliias), na monografii J. L. Hromádky *Don Quijote české filosofie* z roku 1947 a na diskusní „pokus o Rádlů“ Šimony Loewenstei-

nové z roku 1994. Jenom Kiliiasův perfekcionismus zřejmě nedovoluje, aby byly uvedeny texty, které nejsou přímo citovány, ale přece jen...

Oblíbené Kiliiasovo *epiteton* pro většinu českých sociologů je – „naivní“, takže rysy naivity podle Kiliiasa najdeme u Masaryka stejně jako u Bláhy, nemluvě o Chalupném. Kiliias je nesmlouvavý a má bohužel pravdu, protože český „kulturalismus“ je skutečně poněkud naivní stejně jako Chalupného pokus o vyvození české národní povahy z jazykového akcentu. Ostatně *ad vocem* „národní charakter“: nestálo by za to ukázat s použitím novějších metodologií a teoretických přístupů, jak se „národ sociálně konstruuje“? Jde totiž o to, že posedlost tématem národa v českém myšlení kontinuuje. Spor, který vede historik Dušan Třeštík s naprostou většinou české historické obce (kromě brněnského Josefa Války) o to, „jak byl vymyšlen český národ“ (*Češi, jejich národ, stát, dějiny a pravdy v transformaci*, 1999 a *Myslet dějiny*, 1999), je přece vzácnou analogií „sporu o smysl českých dějin“ – bez nadsázky. Skvělé literárně historické a literární pojetí problému (románová tetralogie o „původu“ moderního českého národa!) u předčasně zesnulého Vladimíra Macury naléhavost věci ještě akcentuje.

Kiliiasově pečlivé, důkladné a vtipné, vstřícně poučené knize ale evidentně chybí „konec“ – závěr, „óda na radost“. Bylo by věcně a spravedlivé, kdyby autor na závěr načrtl vývoj tématu „po První republice“ (na jednu stranu) a ukázal jeho vyústění do současných diskusí – třebaš pod titulem „*Národ v palbě postmoderny*“ nebo „*vypelichal snad český lev?*“.

Jedině v tomto kontextu by totiž bylo možno připomenout spor o Jungmanna a Bolzana, který je *implicitě* u Masaryka, ale který je odnedávna (prostřednictvím díla Jana Patočky) oblíbeným leitmotivem všech diskusí na téma „vzniku moderního českého národa“. Historické práce Miroslava Hrocha, které mají evidentní sociologický přesah, se v tomto kontextu také nedají přehlédnout (zejména poslední syntetizující práce *Na prahu národní existence*, vřele přijatá např. renomovaným historikem Robertem Kvačkem). Zdůrazňuji, že mi nejde o nelegitimní překročení tématu, ale naopak o